

**ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ
СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано ситуацію, що склалася у банківському секторі економіки в умовах світової фінансової кризи в Україні. Запропоновано можливий сценарій подальшого розвитку банків шляхом удосконалення методів та інструментів з метою попередження негативних наслідків кризи

Постановка проблеми: ведення банківського бізнесу у сучасних умовах заслуговує особливої уваги стосовно питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків, які через свою специфіку відчули на собі негативні наслідки фінансової кризи, що проявилася в знеціненні національної грошової одиниці, відпливі коштів з банківського сектору депозитних вкладень та проблемах з їх ліквідністю. Проведені нами дослідження даної тематики надзвичайно мають важливе і плідне значення не тільки для історії та еволюції світової і вітчизняної наукової думки, а ще в дослідженні та проведенні аналізу стану конкуренції на українському ринку діяльність банків адже цього потребує вітчизняний ринок.

Банківська діяльність є одним з видів економічної діяльності, яка стимулює та забезпечує рух грошей в обігу, і банки в умовах ринкових відносин можуть суттєво впливати на економічні процеси (як позитивно, так і негативно), тому регулювання банківської діяльності є необхідною умовою стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників.

Банківська система в кожній країні виступає як механізм балансування, який регулює проведення грошово – кредитної політики, змін в економічній політиці, попереджуючи кризу. В сучасних умовах банки шукають нові шляхи підвищення їх доходності. Однак це складна задача для банків, тому що НБУ (Національний банк України) як орган нагляду ставить банки в жорсткі умови діяльності, яка постійно контролюється. Контроль передбачає дотримання вимог відносно обов'язкового резервування, виконання економічних нормативів, внутрішній і зовнішній аудит.

Стан вивчення проблеми. Нинішня глобальна криза у своїй основі є кризою духовно – психологічною, тому що в першу чергу, відображає егоїзм та бездуховність усіх ланок суспільних цивілізацій, рівень еволюції стану людського виду. Відповідно важко передбачити, щ вихід із неї може бути вирішено без корінного внутрішнього переосмислення людини у широкому масштабі і підняття його на більш високий рівень духовної зрілості та емоційного його пізнання. Тому нашою головною метою є розлучення зі стереотипами, замінити "старі програми", які не відповідають сучасності як на духовному, так і на енергетичному рівні фізичного тіла, а відповідно і діючої системи економіки.

Проблематика банківської кризи привертає дедалі більшу увагу наукового співтовариства. Незаперечний життєвий факт полягає в тому, що банківська система є першоосною будь – якої економіки [3].

Серед робіт опублікованих економістами з питань дослідження аспектів формування, розвитку та реалізації питань конкурентоздатності банків України у світовій економічній кризі: В. Чарі та Р. Джаганнатамн вивчали ситуацію, в якій банківська паніка виникає внаслідок формування помилкового уявлення у більшій частині вкладників, які не розрізняють вилучення вкладів через тимчасові труднощі пов'язані з ліквідністю у економічних агентів і через підвищення ризику банкрутства банку.

Ф. Темзелідіс довів, що "хороша" рівновага (у термінах моделі Даймонда-Дібвіга) може бути досягнута і у випадку з декількома банками, хоча ймовірність банківської паніки зростає із зменшення середнього розміру банку.

Я. Чен вивчав вплив ефекту інфікування на розвиток банківської кризи на макрорівні.

Ф. Мішкін, С. Едвардс і С. Вег наголошували, що шокві зміни у окремих банків у контексті розвитку фінансової кризи на макрорівні. Перший з них основну

увагу приділяв проблемі асиметричної інформації (відносин "банк – позичальник", "банк – вкладник"), її ролі у поширенні кризи на всю банківську систему, на фінансовий і реальний сектори економіки.

С. Едвардс і С. Вег наголошували, що шокві зміни у макроекономічних умовах за певного обмінного курсу національної валюти можуть спричинити кризу у банківській сфері, яка, в свою чергу, посиляє кризові явища у решті секторів економіки.

Отже, проблематикою обраного напрямку дослідження постійно знаходяться у потоці зору різних за фахом науковців, що загалом не є випадковим.

Мета дослідження є: проведення комплексного маркетингового аналізу конкурентного середовища вітчизняного ринку діяльності банків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

На сьогоднішній день питання конкурентоздатності українських банків в умовах світової фінансової кризи займається багато наукових дослідників, зокрема до них належать: Ключько Л.А., М. Бунятян, Мурычев А., В.И. Мищенко, А.В. Сьомик, В.С. Стельмах, В. Вовк, Т. Струбайло та інші. До цього часу, не зважаючи на велику кількість наукових та практичних досліджень, присвячених вивченню банківської конкуренції в умовах глобалізації фінансових ринків та посилення фінансової кризи, в економічній літературі відсутні однозначні підходи щодо оцінки конкурентоспроможності банку в цілому та його конкурентних переваг на ринку банківських послуг зокрема.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Світова економічна криза та саме значне за останні десятиріччя падіння економіки зумовлено необхідністю розробки системи довгострокових заходів щодо стабілізації фінансової системи, стимулювання внутрішнього попиту, дії країн з сформованими ринками і країни що розвиваються, які потерпіли від кризи, а також суттєве укріплення основ регулювання та нагляду. Наявність дисбалансів у розвитку світової фінансової системи поставило під сумнів ефективність існуючої монетарної політики і шляхів її реалізації, а відповідно це потребувало системної перебудови не лише фінансової системи, але й економіки в цілому.

Завжди фінансова криза діє за принципом "доміно" та має системний ризик. Дія світової фінансової кризи 2008 року спричинила фондову кризу ліквідності, банківську та валютну кризи. За оцінками експертів, світова економічна криза відбувається кожні 40 років, а кожні 80 років спостерігається криза у фінансовому секторі. Однак найбільш складною і важкою для економіки є промислова криза, коли відбувається структурна перебудова промисловості. Якщо фінансові кризи, як правило, тривають два з половиною роки, то промислові – близько п'яти років [5, 6].

Кризова економічна ситуація, яка склалася на сьогодні в Україні, обумовлена цілою низкою зовнішніх та внутрішніх чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Діяльність вітчизняних банків здійснюється в складних зовнішніх макроекономічних умовах тривалої фінансової кризи, негативний вплив якої проявляється у скороченні ресурсної бази вітчизняних банків та погіршенні їхньої ліквідності [9].

На думку деяких науковців, банківська криза є особливим, характерним підвидом кредитної кризи. Адже криза порушує роботу банків, крім того здатна кардинально вплинути на перспективи зростання

економіки. У світовій практиці достатньо прикладів, коли банківська криза спричиняла тривалу стагнацію у виробничій сфері.

По мірі зростання світових дисбалансів у фінансово – економічній сфері кризові явища загострилися і в інших країнах, фінансові системи яких в меншій мірі залучені у глобальні процеси, в тому числі в міру недостатнього розповсюдження фінансових інновацій і високо ризикованих фінансових інструментів, які стали причиною нестабільності на зарубіжних ринках. В результаті існуючих диспропорцій в економіці світові фінансові потрясіння визвали синергетичний ефект, підсилюючи існуючий дисбаланс у розвинених країнах.

Не дивлячись на глобальний характер нинішньої фінансової кризи, форми її прояву в окремих країнах суттєво відрізняються. Адже в Україні фінансова криза проявилася у формі валютної і банківської кризи, першими симптомами яких стали відплив вкладів населення у фінансово – кредитні установи, що призвело відповідно до скорочення ліквідності банківської системи, спекулятивною операції на валютному ринку і девальвація національної валюти. Теперішня фінансова криза набула системного характеру і викликала глибокі диспропорції на всіх фінансових ринках і потребує від органів монетарного уряду нових підходів до вивчення нових інструментів і методів реалізації грошово – кредитної політики.

В основі успішного стратегічного та поточного планування діяльності банків на ринку лежить інформація про розвиток ринкової ситуації, дії та наміри конкурентів, їхній потенціал тощо. Конкуренція є однією із сутнісних ознак ринку, формою взаємного суперництва суб'єктів маркетингової системи та механізмом регулювання грошово-кредитних відносин [7].

Тому, окрім вивчення потреб та поведінки споживачів грошей, банки повинні систематично проводити моніторинг конкурентної ситуації на грошово – кредитному ринку.

Конкурентоспроможність як характеристика положення об'єкту на ринку. Трансформація економічних відносин, яка здійснюється на ринкових засадах, потребує формування у країні конкурентного середовища, що передбачає, у свою чергу, досягнення конкурентоспроможності суб'єктами господарювання. На сьогоднішній день наявність конкурентного середовища є однією з основних умов розвитку підприємств, регіонів та загалом економіки країни.

Водночас конкурентоспроможність підприємств є важливим фактором стабілізації і розвитку народного господарства країни. Необхідність вирішення проблеми конкурентоспроможності підприємств продиктована, перш за все, тим, що національний ринок значною мірою формується під впливом світового ринку й міжнародної конкуренції. Тому діяльність вітчизняних товаровиробників повинна орієнтуватися не лише на національний ринок, а й на міжнародний рівень конкурентоспроможності.

Причина слабкої конкурентоспроможності до кінця не з'ясована, але, на наш погляд, вона пов'язана з різким послабленням ролі держави в управлінні економікою і, насамперед, відмовою від планування на рівні економіки в цілому. Вибір пріоритетів не обґрунтовується балансовими розрахунками, що не дає змоги визначити напрями найефективнішого використання ресурсів.

В умовах сьогодення розвиток фінансової системи України є незбалансованим, тому що в його структурі переважає банківський сектор, доля активів якого в загальному обсягу активів фінансової системи перевищує 94 %. Станом на 01.05.2009 року в Україні функціонувало 185 банків, із яких 52 – з іноземними інвестиціями. Присутність іноземного капіталу з кожним роком спостерігалася тенденція до його збільшення. Частка іноземних банків у статутному капіталі складала 37,2 %, що у три рази перевищило цей показник у 2000 році. Не зважаючи на ріст в цілому капіталу і активи банку з року в рік зростали досить динамічно, ключовими проблемами банківської системи України залишається низький рівень капіталізації, ліквідності, високі ризики і недостатній рівень організації банківського нагляду [2].

Кінець 2009 року і перше півріччя 2010 року характеризуються незначним підняттям діяльності банківської системи України, спостерігається тенденція щодо видачі кредитних ресурсів, а також залучення депозитних вкладень від юридичних та фізичних осіб. Однак, нестабільна політична ситуація дає значний відбиток на діяльність банків України, вкладення депозитів здійснюється, але не в тому обсязі, як хотілося б, тобто спостерігається недовіра до банків щодо забезпечення гарантій їх повернення.

Тобто фінансова сталість на протязі останніх років відображає погіршення показників розвитку фінансової системи України і, перш за все, її банківського сектору. Це пов'язано із присутністю банків з іноземним капіталом, а також низьким рівнем капіталізації, ліквідності, високими ризиками та недостатнім рівнем організації банківського нагляду.

Внутрішні диспропорції у розвитку фінансової системи, такі як висока інфляція, низький в порівнянні з короткостроковим зовнішнім боргом рівень золотовалютних резервів, залежність банків від зовнішнього фінансування та з урахуванням скорочення ліквідності призвели до значного скорочення обсягів приливу капіталу. Відповідно ці проблеми призвели до суттєвого зниження довіри у банківській системі, як на валютному ринку, так і до національної валюти.

До нинішнього часу залишаються недостатньо опрацьованими питання, пов'язані з методичним забезпеченням оцінки конкурентних переваг у цілому і динамічних конкурентних переваг банку зокрема.

Світова фінансова криза і самий значний за останнє десятиріччя спад економіки зумовлює необхідність розробки системи довгострокових заходів щодо стабілізації фінансової системи, стимулювання внутрішнього попиту, дії країн уже із сформованими ринками і розвинених країн, що постраждали від кризи суттєвому укріпленню основ регулювання та нагляду. Наявність дисбалансів у розвитку світової фінансової системи поставило під сумнів ефективність існуючої монетарної політики і методів їх реалізації, а їх переваги потребувало системної перебудови не лише фінансової системи, але й економіки в цілому.

Не дивлячись на глобальний характер сьогоденної фінансової кризи, форми прояву її в окремих країнах суттєво відрізняються. Однак фінансова криза має системний характер і викликає глибокі диспропорції на усіх фінансових ринках та вимагає від органів монетарного уряду нових підходів і використання нових інструментів та методів реалізації грошово – кредитної політики.

Головним уроком фінансової кризи, а саме японської та азійської 1990-х років зазначається в тому, що з метою реструктуризації банків і відновлення кредитування економіки необхідно, перш за все, чітко і однозначно вирішити проблему неякісних фінансових активів. За даними МВФ (Міжнародного Валютного Фонду), приблизно вартість заходів щодо списання неякісних активів банк може перевищити 0,9-1,7 трлн. дол. США, в тому числі: в США 275-500 млрд. дол. США, приймаючи до уваги інші витрати, то загальна сума може збільшуватися у декілька разів [8].

Банки сьогодні працюють в умовах середовища, яке постійно змінюється, а відповідно керівництву з метою постійного забезпечення сталої конкуренції позиції на ринку банківських послуг, необхідно оперативно реагувати на вимоги клієнтів, підтримуючи адекватну цінову політику, реагуючи на зміни спектру банківських продуктів та послуг, пропонувані конкурентами, при цьому враховувати загальні зміни економічної та політичної ситуації в країні. Відповідно динамічні конкурентні переваги є одним з основних критеріїв динамічності розвитку банку. Тому більш конкурентоспроможними є банки ті, які мають стабільну динаміку збільшення клієнтської бази і, як результат, депозитного, кредитного та інвестиційного портфелів, а також прибутковості банківської діяльності тощо.

В умовах сьогодення банки використовують найбільш поширені методи це: методики ранжирування банків за основними показниками банківської діяльності

(обсягом активів, капіталу, прибутків тощо), системи рейтингового аналізу, що направлені на визначення загального стану банку за всіма або окремими напрямками його діяльності. Однак зазначені методики не дозволяють оцінити конкурентні переваги банку – концентровані прояви переваги над конкурентними в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності суб'єкту господарювання [1].

На протязі останніх років ряд науковців намагалися розробити методики, спрямовані на оцінку конкурентних переваг, а саме: здійснюючи їх оцінку на основі розрахунку системи функціональних показників діяльності суб'єктів господарювання (показників інноваційної, виробничої, сервісної та фінансово-інвестиційної сфер діяльності) шляхом подальшого їх узагальнення в параметричний показник рівня конкурентних переваг; оцінку рівня конкурентних переваг підприємств за рівнем їх ефективності (тобто властивості конкурентної переваги зберігати цінність протягом тривалого часу); оцінювати конкурентні переваги за рівнем конкурентоспроможності його продукції на ринку чи його сегменті. Однак, усі перелічені методики не є притаманними для проведення аналізу конкурентоспроможності банку адже набір конкурентних переваг банківських установ кардинально відрізняється від конкурентних переваг підприємств і потребує розробки специфічного методичного забезпечення їх оцінки.

Тому доцільно здійснювати комплексну оцінку динамічних конкурентних переваг банку на основі розрахунку інтегрального показника, що всебічно характеризує розвиток об'єкта дослідження за відповідний період. До основних переваг такого показника можна віднести те, що він:

– по-перше, синтезує в собі весь вплив включених у дослідження показників діяльності банку, які дозволяють оцінити рівень його конкурентних переваг;

– по-друге, зводить проблему оцінки конкурентоспроможності банку до кількісного значення, що відчутно полегшує економічну інтерпретацію отриманих результатів.

Етапи технології обчислення інтегрального показника динамічних конкурентних переваг банку в статичному аспекті за допомогою "правил трьох сигм" були запроваджені В. Вовк. Важливим моментом проведення оцінки є вибір оціночних показників динамічних конкурентних переваг банку та їх обґрунтування. Однак, недоліком таких показників є те, що вони розраховуються за статичними даними, які містяться у фінансовій звітності, тому відображають фінансовий стан банку на певну дату і не дозволяють оцінити динаміку його розвитку, а також не описують загальної конкурентної позиції банків. Тому цим автором було запропоновано індикатори, які дозволяють оцінити рівень розвитку банківської установи, а відповідно рівень її переваг над прямими та потенційними конкурентами, тобто показники темпу приросту:

- 1) активів банку;
- 2) зобов'язань банку;
- 3) кредитного портфеля;
- 4) проблемних кредитів;
- 5) депозитів юридичних та фізичних осіб;
- 6) капіталу банку (рівня капіталізації);
- 7) інвестиційного портфеля банку;
- 8) чистого прибутку банку.

Наступним етапом оцінки конкурентних переваг є присвоєння балів кожному індикатору згідно з його рангом на відповідну дату [4].

Запропоновані індикатори дозволяють оцінити динаміку конкурентної позиції банку на пріоритетних сегментах ринку банківських послуг (кредитному, інвестиційному ринках), порівняти установи за динамікою зміни основних показників банківської діяльності – рівнем приросту їх активів, зобов'язань, капіталу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналіз впливу світової фінансової кризи на функціонування економічної системи дозволяє зробити наступні висновки та внести пропозиції відносно удосконалення конкурентоздатності національних банків:

1. Суттєво зростає роль держави в умовах кризи, як органу що регулює фінансовий сектор і, перш за все органи монетарного уряду з метою підтримки стійкої фінансової системи та розширення міжнародних зв'язків.

2. Для підняття рейтингу національних банків, перш за все необхідна реалізація ефективної програми ринкового реформування та структурної перебудови економіки, здатної забезпечити перехід від торговельної до виробничо-інвестиційної моделі зовнішньоекономічних зв'язків. Відповідно для забезпечення довгострокового економічного зростання Україна має достатню передумов – це вигідне географічне положення, значна сировинна база, багаті природні ресурси, вагомий науково-технічний та людський потенціал тощо.

Однак, головною причиною, що стримує нині входження України до світового господарства, є дуже низька конкурентоспроможність її продукції на міжнародному ринках. Причиною низької конкурентоспроможності продукції переважання в експорті України сировинних товарів і недостатність високотехнологічного обладнання, патентів, ліцензій, ноу-хау, які користуються на ринках величезним попитом, а також нестача високопрофесійних кадрів, які можуть працювати на зовнішніх ринках і забезпечувати збут продукції.

До основних чинників підвищення конкурентоспроможності економіки України загалом та окремих підприємств на світових ринках можна віднести: сприятливе підприємницьке середовище, інноваційний клімат, прозора й необтяжлива податкова системи та відносно дешева, порівняно з розвиненими країнами, робоча сила.

1. Необхідно установити обов'язкові нормативи співвідношення власних та залучених коштів для досягнення збалансованості балансів банків та забезпечення їх стійкості, а також підсилення пруденційного регулювання капіталу і ліквідності. Регулювання ліквідності та підсилення банківського нагляду це основні умови управління якістю та структурою банківського капіталу.

2. Необхідно розвивати та закріплювати більш консервативну "універсальну" модель банківської діяльності, а не "інвестиційну".

Список використаної літератури:

1. Азове Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы. / Азове Г.П., Челенков А.П. – М.: Типография. – Новости. – 2000. 2. Банківський нагляд/ Національний банк України // www.bank.gov.ua.
3. Барановский О. Економіка України // Банківські кризи: сутність, фактори виникнення та особливості прояву / Барановский О. – 2010. – № 2(579). – 34 с. 4. Вовк В. Економіка України: Про оцінку динамічних конкурентних переваг банку / Вовк В. – 2010. – № 6 (583).
5. Данилишин Б.М. Економіка України: життя після кризи // Дзеркало тижня. / Данилишин Б.М. – 2009. – № 1.
6. Данилишин Б.М. Світова фінансова криза. – тест для України // Зеркало недели. / Данилишин Б.М. – 11 – 17.10 – 2008. – № 38(717). – 5 с. 7. Міщенко С.В. Актуальні проблеми економіки: Вплив фінансової кризи на реалізацію грошово – кредитної політики центральних банків // – 2009. – 9 (99).
8. МВФ затвердив угоду про кредит "стой – бай" на суму 16,4 млрд. Доларів США для України: Прес – реліз № 08/271 (R) від 05.10.2008 / Міжнародний валютний фонд // www.imf.org.
9. Стельмах В.С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / Стельмах В.С.– К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, Університет банківської справи НБУ, 2009. – 404 с.

ЧЕРЕВИК Надія Володимирівна – старший викладач Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

ЧЕРЕВИК Альона Миколаївна – студентка Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського